

ПРИЗАБУТИЙ ШЕВЧЕНКІВ ПРИЯТЕЛЬ – АНТОН АНДРІЙОВИЧ ГЛУШАНОВСЬКИЙ

Віктор Короткий

SHEVCHENKO'S FORGOTTEN FRIEND – ANTON ANDRIIOVYCH HLUSHANOVSKYI

Viktor Korotkyi

Studies about Shevchenko traditionally remains one of the most priority directions of scientific studies in Ukraine. The scale of Shevchenko's personality gives an opportunity for each of new generation of researchers to participate in the study of his iconic for Ukrainians figure and his environment. Since the formation of studies about Shevchenko, biographical studies which surrounding Kobzar, remains one of the most important directions.

The article is devoted to reconstruction of Anton Andriiovych Hlushanovskyi (1815–1902) life path – one of the Shevchenkos contemporaries, who was considered as a friend of Taras Hryhorovych.

Unfortunately, during recent decades, Shevchenko's experts, have not demonstrated significant progress in the study of the figure of A. A. Hlushanovskyi. Also this thesis is confirmed by reference about him in the most authoritative publication about Kobzar – Shevchenko Encyclopedia. In return, Gogol scholars achieved certain success in studying of his biography as a contemporary of M. V. Hoggol. O. Suproniuk discovered new materials in the archives of Ukraine and russian federation, which were used to write a biographical reference about Hlushanovskyi. A separate group is formed by researchers who integrate our character into the story Kyiv University. His surname is mentioned in the first stories of St. Volodymyr University (V. Ya. Shulgin and M. F. Vladimirskii-Budanov), but not as a contemporary of Shevchenko. On the pages of these publications, he becomes as one of the first graduation (1838) of the University and its syndicate.

We see the task of the article in the reproduction of the most complete biography A. A. Hlushanovskyi with the help of all available materials, especially autobiographical. We hope that the information which has been made public will contribute to the intensification of the search for new documents that will help shed light on the little-known pages of the biography of T. H. Shevchenko, and on the early history of the University that now bears his name.

Keywords: biography, Shevchenko studies, T. H. Shevchenko, A. A. Hlushanovsky, University of St. Volodymyr, history of Kyiv university.

У листі до М.І. Костомарова від 1 лютого 1847 року Т. Г. Шевченко вперше і востаннє згадав прізвище Глушановського. То ким же був цей загадковий чоловік? За яких обставин вони познайомилися і яким був характер цих взаємин? Сучасне шевченкознавство не дає вичерпної відповіді на ці та інші питання, пов'язані з особою цього сучасника Кобзаря, який входив до кола його спілкування.

Проблема Шевченко і Глушановський все ще чекає на своє вирішення. С. О. Єфремов у коментарях до листів Кобзаря стверджував, посилаючись на лист М. М. Лазаревського та праці перших біографів Тараса Григоровича, що: «З Глушановським Шевченко близько і добре знайомий». І далі уточнив: «Ця звістка свідчить, що з Глушановським була у Шевченка не випадкова й скороминуща знайомість» (Шевченко 1929, с. 470–471). «Шевченківська Енциклопедія» не дала нової інформації, яка змогла б послугувати з'ясуванням характеру цих взаємин. Другий її том лише оприлюднює давно відомі тези: «Шевченко познайомився з [Глушановським] у Києві в 1840-х, перебуваючи із ним у дружніх стосунках. [Глушановський] згадується у листуванні Шевченка» (Деркач 2021, с. 86).

Головна причина непереконливості аргументації сучасних шевченкознавців обумовлена відсутністю достатньої кількості джерел, введених до наукового обігу. Тому обґрунтування

висновків більшості науковців обмежується швидше припущенням, ніж доказами, базованими на фактах. Маючи у своєму розпорядженні лише два прямих джерела – лист Т. Г. Шевченка до М. І. Костомарова від 1 лютого 1847 року та лист М. М. Лазаревського до Кобзаря від 12 лютого 1848 року, які згадують прізвище А. А. Глушановського, вчені намагаються пролити світло на історію цих взаємин, що є доволі непростим завданням.

Тема Шевченко і Глушановський досліджувалася багатьма шевченкознавцями. Серед них: О. Я. Кониський (Кониський 1991); М. К. Чалий (Чалий 2011); С. О. Єфремов (Шевченко 1929); М. П. Рудько (Рудько 1959); П. М. Попов (Попов 1964); Г. Я. Сергієнко (Сергієнко 1987); П. В. Жур (Жур 1991); Б. А. Деркач (Деркач 2021); Г. Д. Зленко (Зленко 2010) та інші. Деякий час постать Глушановського досліджувалася не лише через призму шевченкознавства. Він вивчався і у контексті історії Ніжинської гімназії як сучасник М. В. Гоголя (Супронюк 2009) та Ніжинського юридичного ліцею кн. Безбородька як його викладач (Гербель 1859; 1881). Змістовний життєпис нашого героя, написаний М. В. Гербелем з використанням інформації наданої самим Глушановським у формі автобіографії, і нині залишається одним із найповніших джерел для вивчення його біографії у ранній період життя. Антон Андрійович потрапив також на сторінки історії Університету Св. Володимира як його випускник та синдик (Владимирський-Буданов 1884). Відомості про походження Глушановського, його життєвий шлях та державну службу містять ряд довідникових видань Російської імперії та його некрологи. На жаль, ця група публікацій практично не використовується шевченкознавцями, хоча і містить надзвичайно цінну інформацію.

Отже, літературу, яка допоможе прослідкувати взаємини Т. Г. Шевченка та А. А. Глушановського доцільно розділити на три групи. Перша – охоплює публікації з шевченкознавства; друга – включає праці з історії Ніжинського ліцею, гоголезнавства та історії Університету Св. Володимира, третя – обіймає довідникові видання, присвячені державним службовцям та представникам регіональних еліт імперії Романових. Запропонований поділ літератури про Глушановського на три групи є умовним. У межах виокремлених груп будуть використовуватися лише найбільш інформативні публікації.

Глушановському як сучаснику Шевченка, прізвище якого було відоме Кобзарю, не пощастило посісти належне місце серед його київського оточення. Г. І. Марахов, приміром, у словнику персоналії «Т. Г. Шевченко в колі сучасників» (Київ: Дніпро, 1976) не подав жодної інформації про нього. Натомість у першому томі «Шевченківського словника» (Київ, 1976) присутня куца і не вповні правдива інформація, яка не містить навіть дати його смерті. Автор довідки, без посилання на джерело, стверджував: «Поет познайомився з Г[лушановським] в Києві, приятелював з ним і не раз згадував у листах. Згадувався Г[лушановський] і в листуванні друзів Шевченка» (Шевченківський словник 1976, т. 1, с. 157–158). Недостовірність інформації цієї довідки очевидна – Шевченко згадував про Глушановського лише в одному листі, а не в листах.

«Шевченківська Енциклопедія» у другому томі (Київ, 2012) помістила невелику біографічну довідку про Антона Глушановського, яка заслуговує на увагу не через її наукову новизну чи значимість, а швидше навпаки. Вона засвідчила неналежний рівень сучасного академічного шевченкознавства. Спробуємо пояснити свою тезу. На сторінках енциклопедії зафіксовано, що автором статті про А. А. Глушановського був Борис Деркач – відомий український літературознавець, доктор філологічних наук, колишній співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка. На жаль, Борис Андрійович Деркач (1927–2007) не дочекався виходу «Шевченківської Енциклопедії». Припускаємо, що статті підготовлені ним раніше, побачили світ уже після відходу його у вічність. Але чому тоді у довідці його авторства з'явилися посилання на книгу О. К. Супронюк (Супронюк 2009), яку видали у Києві 2009 року та розвідку Г. Д. Зленка (Зленко 2007), опубліковану у 2010 році? Нагадаємо, що Б. А. Деркач залишив цей світ 2007 року (Деркач 2021, с. 113; Деркач 2007, с. 87).

Подібні редакційні втручання до авторських статей (без згоди автора) є не лише грубим порушенням авторського права, але і свідченням набагато глибшої проблеми. Беззаперечно, що «Шевченківська Енциклопедія» потребувала нових статей, замість «рехтування» науково застарілих із редакційних запасників «Шевченківського словника». Але цих статей чомусь не виявилось, тож довелося залучати «старі запаси» і далеко не найкращого ґатунку. За умови використання редакторами другого тому «Шевченківської Енциклопедії» хоча б частини джерел, на які посилалася О. К. Супронюк, ми побачили б іншого Глушановського. Але це могла забезпечити лише нова авторська стаття про нього, якої не підготували.

Доводиться знову констатувати – Глушановському не щастить у сучасному інформаційному просторі. Прикро, але навіть бібліографічний покажчик «Тарас Шевченко та Університет св. Володимира. Спогади сучасників» (Київ, 2014), підготовлений співробітниками Київського націо-

нального університету імені Тараса Шевченка до 200-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, не містить інформації про дату його смерті (Тарас Шевченко 2014, с. 201). Невже складно було заглянути хоча б до другого тому «Шевченківської Енциклопедії», який на той час уже побачив світ? На сторінках науково-популярного видання «Згадайте братія моя...: Київ Тараса Шевченка» (Київ: Либідь, 2016), підготовленого Національним музеєм Тараса Шевченка, місця для нарису про Глушановського чомусь не знайшлося. Нове видання «Тарас Шевченко та його сучасники: енциклопедія» (Київ, 2021) передрукувало без змін статтю про Глушановського з другого тому однойменної «Шевченківської Енциклопедії», що дозволяє зробити невтішні висновки – сучасних шевченкознавців А. А. Глушановський цікавить мало.

Тож спробуємо відтворити, хоча б фрагментарно, за допомогою доступних нам матеріалів, біографію А. А. Глушановського. Зробити це буде не просто. Перші проблеми виникають уже під час встановлення дати його народження – (1815 чи 1816 рік?). 1901 року граф Г. О. Милорадович – один з найкращих тогочасних дослідників українських дворянських родів, опублікував у С.-Петербурзі другий том «Родословной книги Черниговского дворянства». У ній зазначалося, що таємний радник, директор училищ Полтавської губернії Антон Глушановський народився у 1815 році. (Милорадович 1901, с. 41.). У коментарях до третього тому Повного зібрання творів Т.Г. Шевченка (Київ, 1929) його редактор – академік Сергій Єфремов, посилаючись на Григорія Милорадовича також назвав датою народження Глушановського 1815 рік. (Шевченко 1929, с. 470). За інформацією О. К. Супронюк, яка ґрунтується на архівних документах, виявлених нею в Російському державному архіві (Санкт-Петербург), Антон Андрійович Глушановський народився 3 квітня 1815 року (Супронюк 2009, с. 48–49). Г. Д. Зленко, нагадавши про архівні відкриття О. К. Супронюк, фактично поставив їх під сумнів, вагаючись якій даті (1815 чи 1816 року) віддати перевагу (Зленко 2010, с. 10).

Констатуємо, що більшість довідникових видань та некрологи називають датою народження Глушановського 1816 рік, щоправда без зазначення місця і числа. І лише некролог у Санкт-Петербурзькій газеті «Новое время» за № 9444 від 21 червня 1902 року вказує на 3 червня 1816 року як дату його народження. Найавторитетніше довідникове видання з шевченкознавства – «Шевченківська Енциклопедія» (у шести томах) також називає датою народження Глушановського 1816 рік, хоча знову-таки без зазначення дня і місця цієї події. Він сам в автобіографічній довідці, оприлюдненій М. Гербелем, вказав датою свого народження також лише 1816 рік (без конкретного дня і місця) (Гербель 1859, с. 102). Відсутність чіткої дати народження не може не викликати подивування, адже подібна інформація про інших викладачів ліцею конкретизована.

Для відтворення раннього періоду життя нашого героя використаємо інформативно цікаві, хоча значною мірою і романтизовані, спогади Глушановського. Обсяг статті унеможливує їх детальний аналіз. Але, принаймні, окремі частини цього важливого документу цитуватимемо розлого. Отже, місцем народження Глушановського став хутір Заруднівський Лохвицького повіту Полтавської губернії, розташований на території степової частини губернії між Лохвицею і Ромнами, який був родовим маєтком матері – Пульхерії Василівни у дівочтві Зарудної. Батьки були дворянами і походили з давніх козацьких родів, чим Глушановський дуже пишався і наголошував на цьому. Перший його біограф (не без участі самого Глушановського) засвідчив: «По сохранившемся фамильным документам, предки его именовались Глушанами, прозвищем, вероятно, основанным на личных качествах родоначальника их в боевой казацкой жизни... При пожаловании одному из предков этого рода населенного имения в нынешнем Борзенском уезде Черниговской губернии, в 25 верстах об Батурина, гетман Богдан Хмельницкий назвал его в своем универсале паном Глушановским и при внесении герольдией рода Глушановских в 6-ю часть родословной книги, в числе древних дворянских родов, удержана настоящая фамилия, хотя еще в одном из патентов на чин, данном одному из Глушановских при императоре Павле I-м и удержано казацкое прозвище Глушан» (Гербель 1859, с. 102).

Знаний історик чернігівського дворянства граф Г. О. Милорадович дещо по-іншому подає генеалогію цього роду. У нього читаємо: «Предку фамилии этой, знатному войсковому товарищу Ивану Глушановскому, по универсалу Гетмана Юрия Хмельницкого 1666 г. жаловано за службу населенное имение в с. Николаевке, Борзенского уезда, которое универсалом Гетмана Даниила Апостола за 1728 г., подтверждено за сыном его войсковым товарищем Василием Глушановским. Потомки их, Глушановские, также продолжили службу в Малороссийских войсках, были жалованы чинами и владели наследственно предковскими имениями, как жалованным по Гетьманским универсалам, так и особо приобретенными в селах: Красиловке, Борзенского уезда и Курени, Конотопского уезда. Почему род этот и признан Герольдией в древнем дворянстве со внесением в 6-ю часть родословной книги» (Милорадович 1901, с. 42).

Через чотири роки після народження Антона родина його переїхала у маєток батька – село Ніколаєвку біля Борзни на Чернігівщині. Пульхерія Василівна вирішила залишити родовий маєток, який на тоді асоціювався у неї з болісною втратою малолітніх дітей, що померли у ранньому віці.

Антон Андрійович вважав себе «сыном благородных, но бедных родителей» (Гербель 1859, с. 102). Очевидно, таке висловлювання стало реакцією на поступове і невідворотне зубожіння родини, викликане не в останню чергу характером і стилем життя батька. Аналізуючи причини погіршення матеріального статку родини він шукав, і знаходив для себе, й інші пояснення цього. Глушановський усвідомлював, що батьківські маєтки, які були в двох сусідніх губерніях: «по общему характеру жизни древнего, да и нового малороссийского общества, не увеличивались приобретениями, и не улучшались, а по древним и новым законам о наследстве дробились до нельзя, и эти-то нельзя и составляют теперь достояние потомков, не доставляя уже им средств жить по батьковски, а только служа им как бы документами на принадлежность к своей фамилии» (Гербель 1859, с. 102).

Слід враховувати наступне – родина Глушановських була багатодітною. Цей факт міг стати однією з причин її збідніння. Загальну кількість дітей нам встановити не вдалося. Сам Антон Андрійович згадує про двох братів і сестру, старших за нього. Кількість померлих у ранньому віці його братів і сестер також не відома. Очевидно, це були не поодинокі випадки, якщо вони змусили матір змінити рідне для неї місце проживання (Гербель 1859, с. 103).

Далі наведемо розлогу характеристику Андрія Павловича Глушановського, зроблену його сином. Вона дозволить частково відтворити сімейну атмосферу з її традиціями, в якій ріс і формувався як особистість Антон. Не випадково у своєму автобіографічному начерку, якій ліг в основу його біографії, мінімально редагованої М. Гербелем, він залишив такі деталізовані і овіяні серпанком романтизму спогади про дитячі роки у сімейному колі. Для А. А. Глушановського важливішим було оприлюднення фрагментів внутрішнього життя родини, ніж повноцінне відтворення років навчання в різних освітніх закладах.

Зацитуємо слова сина: «Отец мой, Андрей Павлович, был совершенный Тарас Бульба, только не при тех социальных обстановках. Он учился в Киевской Академии, по древнему обычаю малороссийских дворян; знал латинский язык по своему, в пословицах и изречениях; с горечью и солью посмеивался над современными ему стремлениями малороссийского дворянства и недворянства, сам нигде не служил, записавшись только, и то на короткое время, для чина, в канцелярию своего друга поветового маршала, и сам не знал, когда и как он сделался коллежским секретарем; терпеть не мог не только тяжёлых дел, но и вообще всякого рода разговора о судебных, как он выражался, делах; резал правду всем в глаза без обиняков и властвовал дома так, как и прототип его Бульба. Любил он разгульную, но непременно разумную компанию, и никогда не садился за обед без десяти по крайней мере гостей. Соседи глубоко уважали благородную натуру Андрея Павловича и с охотой повинувались его велениям: непременно все были в столовой в 12 часов, ибо Андрей Павлович обыкновенно за пять минут до 12 часов пил большую рюмку водки, ходил оставшиеся пять минут по комнате, кряхтя и охая как-то особенно энергически, и без всякой закуски садился за стол с последним ударом 12 часов, не обращая внимания ни на кого и ни на что, и указывая на подаваемую ему тарелку обыкновенно говорил: «Знайте, панове, что такого борщу и царь не ест». Он не любил сложных обедов, морщился, когда подавали сладкие блюда, и почти всегда вставал после жаркого, оставляя гостей за столом, с ярко-красноречивым укором тем, кто ел пирожное. Он всегда выражался резко, но чрезвычайно метко и ярко, прибегая чаще всего к чистым малороссийским изречениям, и утверждая, что только Римляне и Малороссияне могли говорить так, что и в голове остается и в сердце попадает. Как истый казак, отец мой любил до страсти лошадей, имел хороший конский завод и продавал свой ремонт на родных роменских, вознесенских и ильинских ярмарках, куда непременно приезжал сам, и жил, как и большая часть малороссийских заводчиков, на конной площади в палатке. Теперь не поймут заманчивой прелести кочевого приволья ярмарочной жизни малороссийских конских заводчиков; теперь и ярмарка ильинская уже не в Ромнах и заводчики живут не в палатках» (Гербель 1859, с. 102–103).

Беззаперечно, що сім'я, особливо батько з його своєрідними українськими симпатіями, мали вирішальний вплив на вибір та формування світоглядних пріоритетів Антона на початку його життєвого шляху. Він по-своєму любив батька, що засвідчує наведена вище характеристика. Юнак довгі роки перебував під впливом батьківської волі, чого не приховував: «Отец выражал свою непреклонную волю по отношению к будущему поприщу нашему [Глушановський мав на увазі себе і братів. – Авт.], при каком-нибудь случайном разговоре, намеком на будущую карьеру каждого. Старшего брата он называл министром, второго фельдмаршалом, а указывая на

меня, он обыкновенно говорил: «Этот должен сам себя вылечить: будет славный медик...» (Гербель 1859, с. 103). Бажана батьком медична кар'єра для сина не була випадковістю. Хлопчик з трирічного віку «страдал сильной золотухой, и с шести лет навсегда стал хромать на правую ногу» (Гербель 1859, с. 103).

Уже в чині статського радника А. Глушановський не соромлячись зізнавався: «Строг и суров был отец с нами, за то дорого ценили мы его ласки, не легко заслуживаемые. Не любил он долго держать сыновей дома, чтоб не обабились, как он выражался, под юбкой матери, да и в детстве не позволял матери нежить нас, так что мать только в отсутствие отца кормила нас вареньем и всякими лакомствами, поставивши на стороже девку» (Гербель 1859, с. 103). Смерть батька стала тяжкою втратою для юнака. Згадуючи про нього більш ніж через четверть століття він з жалем і водночас гордістю повідомляв: «В 1831 году не стало этого замечательного человека, по железной воле, по благородству натуры и по самой наружности: он был атлетически и великолепно сложен и имел правильную римскую красоту. Он верил в постепенное измельчание рода человеческого и часто говорил, что уже таких молодцев, как он, не будет» (Гербель 1859, с. 104).

Початкову освіту Глушановський отримав вдома від учителя-бурсака, який навчав разом групу його однолітків – хлопчиків і дівчат, дітей родичів і сусідів. У дев'ятилітньому віці його відправили до Чернігівського повітового училища у якому він навчався два роки, проживаючи на квартирі якогось диякона разом з двома десятками семінаристів. Згодом його перевели до Борзнянського повітового училища у якому він провів ще один рік. У серпні 1827 року юнака зарахували до третього класу Ніжинської Гімназії Вищих наук, навчальна програма якої була розрахована на дев'ять класів. У ній Глушановський пробув три роки. За його зізнаннями: «Из Нежинской школьной жизни в памяти моей осталось только то, что я состоял в певчем хоре, как альт, при басах Кукольнике, Новохацком и других; но учился плохо, так что только хорошие способности и страх отца не позволял мне оставаться в классах на другой год» (Гербель 1859, с. 104).

Підкоряючись волі батька, Антон готувався вступити до Петербурзької медико-хірургічної академії. Необхідною умовою вступу до неї було досконале володіння латинською мовою, чого не могла забезпечити тогочасна Ніжинська гімназія. Тому юнака, за рішенням батька, перевели до Чернігівської гімназії, де опіку над ним взяв викладач латинської мови П. І. Мокієвський. Антон Андрійович згадував його з пієтетом і глибокою повагою, назвавши Павла Івановича дивовижним вихователем, який не має «уже себе подражателей в новом поколении педагогов» (Гербель 1859, с. 104). Не зайвим вважаємо наголосити, що вчитель латинської мови Чернігівської гімназії був єдиним педагогом про якого прихильно згадував Глушановський. «Мокиевский, – запевняв він, – умел возбудить в своих учениках такое благородное самолюбие и соревнование, что у него не было ленивых» (Гербель 1859, с. 104). І додавав, обґрунтовуючи високу оцінку діяльності педагога: «я же, как любимый его ученик, не мог допустить и мысли о том, чтобы не быть первым в своем классе; я латинским языком так занимался, что сочинения на этом языке писал с большей легкостью, чем на русском» (Гербель 1859, с. 104). І досягалися такі результати завдяки наполегливій роботі: юнак щоденно о шостій годині ранку приходив до наставника «с готовым латинским упражнением или переводом, а в последнем классе и собственными сочинениями на латинском языке на заданную тему» (Гербель 1859, с. 104).

1833 року син виконав бажання покійного на той час батька. Завдяки чудовому знанню латинської мови він вступив до Медико-хірургічної академії в Санкт-Петербурзі. Згодом Глушановський пояснив: «я не мог побороть отвращения к анатомии и тем более к операциям над живыми, при расстройстве нервной системе своей, и, не пробыв в Академии года, переехал в Киев, где в 1834 году открылся Университет» (Гербель 1859, с. 104). Він вступив, успішно склавши іспити, спочатку на перше відділення філософського факультету Університету Св. Володимира, а через рік перевівся на його юридичний факультет. Пошуки себе і місця в житті тривали. Навчання, а згодом робота в *Alma Mater* на посаді синдика, стали важливою віхою його життя.

Автобіографічні записки А. А. Глушановського не містять жодної інформації про навчання в Університеті. Натомість вони демонструють, що на перший план у його житті вийшов попечитель Київського Учбового Округу Егор фон Брадке, яким він захоплювався і всіляко вихваляв, не соромлячись цього. «Глушановский пользовался особенным вниманием Егора Федоровича, и сам так был глубоко привязан к нему, что не мог допустить и мысли быть далеко от него; поэтому по выходе из университета, определился к нему в канцелярию помощником столоначальника. Но не судилось ему ненавидимая им канцелярская служба. В конце 1838 г. Е. Ф. фон-Брадке был отозван от Управления Киевским Округом, а при другом попечителе не лестно было молодому кандидату быть канцелярским чиновником. Он объяснил свое положение Егору Федоровичу и еще им же назначен был в педагогическую службу» (Гербель

1859, с. 105), – засвідчував він без сорому і навіть з бравадою. Подальшим кар'єрним ростом випускник Університету Св. Володимира завдячував не в останню чергу Єгору фон Брадке.

Три роки, починаючи від 1838 року, Глушановський викладав історію і статистику: два з них у Кам'янець-Подільській і один у Новгород-Сіверській гімназіях. 2 жовтня 1842 року він очолив кафедру фінансового права Лицею князя Безбородька. Щоправда, одне й те саме джерело подає різну інформацію про лекційні курси, прочитані ним. Спочатку дізнаємося – він викладач «законов казенного управления» (Гербель 1859, с. 102), а згодом виявляється, що колишній вчитель «читал в Лицее финансы в течении двух годичных курсов» (Гербель 1859, с. 105).

9 вересня 1844 року Антон Андрійович посів посаду синдика Університету Св. Володимира. На ній він залишався шість років, до призначення директором училищ Полтавської губернії. Через п'ять академічних років перебування на цій посаді Глушановський вирішив змінити місце і характер служби. Його рекомендували графу Кисельову і 1855 року зарахували до штату Міністерства державного майна. Він по черзі керував Мінською (до 1856 р.), Новгородською (до 28 травня 1857 р.) і Віленською (від 1857 р. до початку 1860-х рр.) палатами Міністерства державного майна. 1 травня 1859 року державний службовець одержав чин дійсного статського радника (Список гражданским чинам 1872, с. 68–69).

Після управління Новгородською палатою державного майна з'являються певні лакуни в біографії Глушановського. Не акцентуючи увагу на них, спробуємо відтворити його подальший життєвий шлях. Наголосимо при цьому, що однією з особливостей службової кар'єри Антона Андрійовича стала часта зміна місця і характеру служби. Втім, це не завадило йому дослужитися до чина таємного радника. Тож на початку 1860-х років, за інформацією М. Гербеля (Гербель 1881, с. 253–254), Глушановський перейшов на службу до Міністерства внутрішніх справ і сім років був цензором: спочатку у Києві (від 27 травня 1867 р.), потім Санкт-Петербурзі та Одесі. Від 1879 року він чиновник з особливих доручень при одеському генерал-губернаторові, а 1890 року сімдесятип'ятилітнім вийшов у відставку.

Григорій Зленко, який досліджував одеський період життя Антона Андрійовича, запевняв: «Де він мешкав, в жодній з адресних книг одеського градоначальства не зазначено. Так само невідомо, чи мав він родину» (Зленко 2010, с. 11). І далі стверджував, без посилання на джерело, буцімто Глушановський «на дозвіллі займався написанням спогадів» (Зленко 2010, с. 11). Одеський шевченкознавець міг почерпнути інформацію про роботу над спогадами з некролога в «Историческом вестнике». Там зазначалося: «После Глушановского остались обширные воспоминания» (Глушановский 1902, с. 659). Автор чи автори некролога в «Историческом вестнике» посилаються на некролог з «Киевлянина» (Глушановский 1902, с. 3). Але київська газета не містила інформації про спогади Глушановського, чи бодай роботу над ними. То звідки ж інформація про спогади потрапила до редакції «Исторического вестника» і чи була вона достовірною? Питання залишається без відповіді. Спогади таємного радника могли стати справжньою сенсацією, але і понині вони, на жаль, не виявлені.

Помер А. А. Глушановський в Одесі 15 червня 1902 року. Через три дні – 18 червня з'явився некролог «Киевлянина» у якому повідомлялося: «17 июня прах А. А. Глушановского был перевезен на вокзал для погребения, согласно воле, выраженной покойным, в его родовом имении, в Черниговской губернии» (Глушановский 1902, с. 3). За заповітом Глушановського його поховали в селі Николаєвка Борзнянського повіту на Чернігівщині при Хрестовоздвиженській церкві.

Окресливши головні етапи життєвого шляху нашого героя, спробуємо з'ясувати його взаємини з Т. Г. Шевченком. Від 1844 до 1850 року, як уже зазначалося раніше, А. А. Глушановський працював синдиком Університету Св. Володимира. Саме ця посада, ймовірно, і уможливила їх знайомство. Тож, перш ніж з'ясувати хто такий синдик, оскільки трактування цієї посади різняться, з'ясуємо обставини, які посприяли появі прізвища Глушановського на сторінках листа Кобзаря.

1 лютого 1847 року, перебуваючи у Борзні на Чернігівщині в очікуванні на вирішення питання про призначення вчителем малювання до Університету Св. Володимира, Т. Г. Шевченко пише листа до Києва своєму приятелю М. І. Костомарову. Постать Миколи Івановича Костомарова (1817–1885) досліджувана і добре znana як в Україні, так і поза її межами. Відомий історик, письменник і громадський діяч був автором програмного документу Кирило-Мефодіївського товариства – «Книги буття українського народу». У 1847 році він працював ад'юнктом кафедри російської історії Університету Св. Володимира. М. І. Костомаров згадував, що познайомився з Т. Г. Шевченком весною 1846 року, коли жив на Хрещатику, а навпроти його помешкання, на 2-й лінії Хрещатики, був трактир з номерами, в одному з номерів якого жив тоді Кобзар (Жур 1991, с. 77). Їх взаємини ґрунтовно досліджувалися істориками, літературознавцями та представниками інших галузей гуманітарних наук.

Шевченків лист до Костомарова надзвичайно інформативний і показовий, тому заслуговує на розлоге цитування окремих його частин. Він цікавий не лише зізнанням Кобзаря у бажанні працювати в Університеті Св. Володимира вчителем малювання: «Коли б то Бог дав мені притулитися до Університету, дуже добре було б...» і прохає Миколу Івановича: «напишіть, будьте ласкаві, як що добре почуєте» (Шевченко 2003, т. 6, с. 34). А ще у цьому листі згадується прізвище університетського синдика Глушановського. Шевченко пише: «Я оце й досі в Борзні і не роблю нічогосінько, лежу собі на й годі. У Київ страх їхати не хочеться, а треба. Коли б то ви були такі трудящі і добрі, щоб розпитали в університеті (хоть у Глушановського, він усі діла знає), чи я утверджений при університеті, чи ні; та й напишіть до мене у славний город Борзну на імя Виктора Николаевича Забели з передачею мені» (Шевченко 2003, т. 6, с. 34). Це перша і на сьогодні єдина згадка Кобзаря про синдика Глушановського. Цей лист до Костомарова засвідчує, що Тарас Григорович знав про існування університетського синдика Глушановського і не більше. Він не подає навіть натяків на факт їх особистого знайомства, тим більше дружні взаємини між ними.

Уперше цей лист опублікували на сторінках травневого числа «Русской старины» за 1875 рік. Часопис додав до нього коментар М. І. Костомарова та примітку від редакції. Остання повідомляла: «Мы приобрели автограф письма Шевченки, в числе прочих старых бумаг, на Апраксинском рынке» (Письмо Т. Г. Шевченко 1875, с. 155). Лист декілька разів передруковувався, що лише збільшувало кількість питань до нього. Так, наприклад, у коментарі М. Новицького до третього тому Повного зібрання творів Шевченка за редакцією академіка Сергія Єфремова (Київ, 1929) повідомлялося: «друкується з тексту, опублікованого в «Русской старине» 1875, кн. V, стор. 154» та наводиться інформація про інші передруки» (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). Але порівняння цих двох текстів не підтверджує їх повної тотожності. Крім того, навіть сторінки з журналу, який опублікував лист першим, наводяться не вірно (подається с. 154, а потрібно с. 154–155) (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). І це не найбільший сюрприз, який з'явився у коментарях 1929 року до цього видання листа. Сергій Єфремов зазначив, що «цього листа купив мало не через 30 років на Апраксиному ринку в Петербурзі Маслов» (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). Далі він повідомив: «Тільки 1924 р. мені пощастило придбати його [лист – В. К.] з приватних рук» (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). Викликає подив чому лист Шевченка до Костомарова, який став власністю Єфремова ще 1924 року, був відтворений у виданні 1929 року не за оригіналом, а за першою публікацією його в «Русской старине» (1875)? У коментарях до ПЗТ Т. Г. Шевченка зазначається, що лист: «Вперше введено до збірника творів у виданні: Шевченко Т. Твори: В 2 т. – СПб., 1911. – Т. 2. – С. 351.», а у цьому виданні він: «подається за автографом (ІРЛІ, ф. 274, № 62)» (Шевченко 2003, т. 6, с. 329), але не пояснюється яким чином цей важливий документ потрапив до Росії.

Коментарі М. І. Костомарова до першої публікації цього листа також дивують. Вони нагадують швидше виправдання перед владою, ніж правдиве роз'яснення інформації, яку містить лист. Відомий історик повідомляв: «Настоящее письмо Шевченка обращено было ко мне, занимавшему в то время кафедру русской истории в Университете св. Владимира и, по неизвестным причинам, не дошло по назначению» (Письмо Т. Г. Шевченко 1875, с. 155). Така позиція відомого історика обумовлена, очевидно, не бажанням зізнатися у приятелюванні з Кобзарем, хоча характер листа засвідчує цей факт. Страху Костомарова були не безпідставними. На час публікації листа українофільство, яке уособлював Шевченко, все більше перетворювали на ворога імперії і продовжували усвідомлено і агресивно переслідувати. Згадаємо хоча б Валуєвський циркуляр (1863 р.), направлений проти українства. До Емського указу (1876 р.), який забороняв все, що асоціювалося з українофільством, залишалось зовсім мало часу. Загрози все більше нависали над усіма симпатиками України. І Костомаров усвідомлено відчував небезпеку, викликану наступом політичної реакції. Тому у такий незвичний спосіб пояснював інформацію Кобзаря щодо «братства». У листі читаємо: «О братстве не пишу, бо нічого й писать, як зйдемось, то поплачем» (Письмо Т. Г. Шевченко 1875, с. 155). Документ засвідчує, що справами у «братстві» Шевченко не був задоволений. Лише на перший погляд, якщо не враховувати час і місце його написання, коментар Костомарова про «братство» виглядає дивним, без будь-яких натяків на існування Кирило-Мефодіївського товариства. Його пояснення мали доволі специфічний характер, обумовлений тогочасними політичними реаліями: «Слова о братстве, насколько нам известно, относятся к народу, которого крепостное рабство постоянно тревожило Шевченка и составляло один из частых мотивов его поэзии» (Письмо Т. Г. Шевченко 1875, с. 155).

Шевченкознавці по-різному, але не зовсім переконливо, пояснюють достовірність коментарів Костомарова до листа від Шевченка, адресованого йому. Більшість із них переконана в отриманні Миколою Івановичем цього листа. Обґрунтування їхніх припущень, щоправда,

різняться. Наведемо одне з них, яке належить одному з найкомпетентніших шевченкознавців Сергію Єфремову. Він вважав, що міркування його попередника – О. Кониського «занадто штучне» (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). «Простіше гадати, – стверджує академік, – що Костомаров таки одержав був того листа, хоч і не міг про це згадати через 30 років; що його забрано з іншими паперами під час арешту Костомарова і він зберігався при справі десятиліття, а потім з неї невідомими шляхами зник, як позникали напевне й інші документи, забрані хоча б у того ж самого Костомарова» (Шевченко 1929, т. 3, с. 469). Відсутність інформації штовхає навіть знаних шевченкознавців в царину припущень та не підкріплених документально тверджень. Звернемо увагу на висновок С. Єфремова. Він переконаний, що у справі М. І. Костомарова лист «безперечно був, але потім зник так, що не бачила його жодна душа з тих, хто вже згодом мав доступ до архіву кол. «III-го Отделения». [...] Отже, саме те, що лист через десятки років опинився на базарі, свідчить, на мою думку, що Костомаров його був у свій час одержав» (Шевченко 1929, т. 3, с. 470). Але що дало підстави для таких категоричних тверджень, адже вони документально не підкріплені?

Документально підтвердженої інформації про взаємини Шевченка та Глушановського, яка є нині у розпорядженні науковців, обмаль. Вона фактично обмежується листом М. М. Лазаревського до Кобзаря від 12 лютого 1848 року з Петербургу. Михайло Матвійович Лазаревський (1818–1867) близький товариш Тараса Григоровича, деякий час був урядовцем Оренбурзької прикордонної комісії. Разом із братом Федором він допомагав Шевченку на засланні: вів з ним листування, надсилав гроші, книжки, малярське приладдя. Після повернення із заслання Кобзар прожив у помешканні Лазаревського в Петербурзі близько трьох місяців. Шевченко виконав портрети М. М. Лазаревського (1849, 1858), подарував йому свій «Щоденник», автопортрет 1858 року та офорт «Притча про робітників на винограднику». Михайло Матвійович турбувався про хворого поета, влаштовував його похорон і перевезення труни з прахом в Україну, був розпорядником у майнових справах та зберіг частину Шевченкових рукописів.

У відповідь на лист Шевченка від 20 грудня 1847 року з Орської фортеці М. М. Лазаревський інформував Кобзаря про поточні події, головню пов'язані із безуспішними спробами звільнення поета із заслання. Згадується у листі і спільні знайомі – серед них і Глушановський: «В Одесі, не був я, дальш Києва не їздив, – балакали про тебе і тамечки, – та я всього й зоставався там півдня тільки і не бачив нікого з твоїх щирих, oprіч Глушановського. Тільки що ввійшов він у мою хату, як зараз і крикнув: «У самісінькій сій хаті жив бідний Тарас», – се в трахтирі коло станції» (Листи 1993, с. 54). Далі Лазаревський додав: «Може, ти знаєш і Часника – я бачився з ним у Києві у Глушана» (Листи 1993, с. 55).

Будинок, який згадується, належав сину покійного архітектора В. І. Беретті, що помер 1842 року. Сам О. В. Беретті – також архітектор, у цьому будинку не жив, займаючи інший особняк на вулиці Інститутській. Будинок на розі Хрещатика і Бессарабської площі здавав в оренду під готель. М. І. Костомаров, який мешкав тут деякий час у кінці 1845 року, не схвально відгукувався про цей брудний готель. Поряд з будинком Беретті, на південній половині Бессарабської площі, розташовувався кінний поштовий двір, або кінно-поштова станція. Про перебування Шевченка у цьому готелі свідчить і його повість «Прогулка с удовольствием и не без морали». Двоповерховий будинок Беретті мав невеликі розміри. На нижньому поверсі було сім кімнат, на верхньому – три. Під будинком був льох, а у дворі – стайня на п'ять стійл та сарай (Жур 1991, с. 75).

Втім, повернемося до Глушановського як синдика Університету Св. Володимира. У примітках упорядники «Листів до Тараса Шевченка» подають мінімум інформації про Глушановського: «Глушановський Антон Андрійович (1815?) – викладач Ніжинського ліцею (1842–1844), юрисконсульт (синдик) при Київському університеті (1844–1850). Познайомився з Шевченком у 40-х роках у Києві» (Листи 1992, с. 233), не вказавши навіть дати його смерті. Це чергове свідчення рівня радянського шевченкознавства, адже на той час дата смерті Глушановського була відома завдяки некрологам. Ще раніше П. М. Попов також пояснював посаду синдика за допомогою терміну юрисконсульт (Попов 1964, с. 24). Знаний шевченкознавець Г. Я. Сергієнко, разом із частиною попередників, також помилявся у трактуванні терміну синдик, стверджуючи, що Глушановський: «служив синдиком (юристом) у правлінні (раді) Київського університету» (Сергієнко 1997, с. 78). Але про це далі. У «Шевченківській Енциклопедії» Глушановський представлений як «чиновник у судових справах (синдик) при Київському університеті (1844–1850)» (Деркач 2021, с. 86). Академік С. Єфремов намітив вірний шлях до з'ясування значення терміну синдик (за допомогою університетських Статутів), однак сам ним не пішов. У його трактуванні синдик відповідав посаді чиновника, який за тогочасним університетським Статутом наглядав у судових справах (Шевченко 1929, т. 3, с. 470).

Спочатку за допомогою університетських Статутів з'ясуємо, що це за посада синдик в Університеті Св. Володимира та які обов'язки на нього поклалися. Уже перший Статут Університету Св. Володимира від 25 грудня 1833 року визначає: «Синдик, избираемый из посторонних чиновников, утверждается в сем звании Министром; он управляет Канцелярией Совета и присутствует в заседаниях оного» (Статути 2020, с. 287). Одночасно синдик входив до складу правління Університету: «Правление, под председательством Ректора, составляют Деканы, один гражданский чиновник, со званием Советника, особенно по части управления фондами и недвижимым имуществом и Синдик» (Статути 2020, с. 296). Розділ XIV Статуту 1833 року «О синдике и Секретарях Канцелярии» уточнює: «Должность Синдика, по причине многих его занятий, не соединяется ни с какою другою должностью. Он имеет в правлении своем Канцелярии Совета с Училищным Комитетом и Правления» (Статути 2020, с. 298). Отже, в Університеті Св. Володимира, за інформацією його першого Статуту, синдик це не зовсім юрист. Насправді він керує канцеляріями Ради і Правління Університету.

Загальноросійський університетський Статут 1835 року доповнив і уточнив положення першого Статуту Університету Св. Володимира 1833 року про синдика. Там читаємо: «Синдик, избираемый Попечителем из Чиновников, имеющих ученые степени по Юридическому факультету, утверждается в сем звании Министром. Должность Синдика не соединяется ни с какою другою должностью» (Статути 2020, с. 312). Статут також роз'яснював: «Инспектор Студентов и Синдик, доколь находятся в сих должностях считаются: первый в 7, в последний в 8 классе» (Статути 2020, с. 316).

Нагадаємо, що за Статутом 1835 року «Университет состоит: 1) из определенного числа факультетов, 2) из Совета, 3) из Правления» (Статути 2020, с. 299). Тому не слід ототожнювати Раду і Правління Університету як це зробив Г. Я. Сергієнко. Синдик за цим Статутом уже не входив до Ради Університету, натомість, залишався членом Правління: «Правление Университета составляют, под председательством Ректора, Деканы и Синдик» (Статути 2020, с. 299). Він, відповідно, «заведывая Канцелярией Правления, присутствует в оном наравне с прочими Членами» (Статути 2020, с. 305). Разом з тим: «Синдик имеет надзор за Канцелярией Совета, присутствует на заседаниях оного и наблюдает, чтобы производство и решение дел было согласно с законами. В случае замеченной им в сем отношении неправомерности или отступления от порядка, он подает письменное мнение. Если за сим Совет останется при прежнем своем заключении, то к исполнению оного может приступить не иначе, как с разрешения Попечителя, который в то же время об обстоятельствах дела и данном им предписании доводит до сведения Министра Народного Просвещения» (Статути 2020, с. 304).

Черговий Статут Університету Св. Володимира від 1842 року у загальних положеннях визначає, що Університет у Києві: «составляется из трех факультетов, 2) из Совета, 3) из Правления» (Статути 2020, с. 324). Синдик за цим документом входив як до Ради Університету, так і до його Правління: «В Совете Университета, под председательством Ректора, присутствуют Ординарные и Экстраординарные Профессоры и Синдик» (Статути 2020, с. 324). У наступному пункті першого розділу загальних положень читаємо: «Правление Университета составляют, под предводительством Ректора, Деканы и Синдик» (Статути 2020, с. 324). Отже, на час роботи Глушановського в Університеті Св. Володимира Рада і Правління існували як дві різні його інституції до складу обох із них входив синдик, який керував канцелярією Ради і був найвищим за рангом чиновником з діловодства. Він отримував платню в розмірі 800 рублів сріблом та 120 рублів квартирних. Для порівняння: ординарний професор одержував 1200 рублів та 150 рублів квартирних, екстраординарний професор відповідно 860 і 120 рублів, а платня вчителя малювання становила 500 рублів сріблом без квартирних грошей (Статути 2020, с. 335).

Характер службових обов'язків синдика Глушановського забезпечував йому входження як до Ради, так і Правління Університету Св. Володимира. Отже, він особисто знав усіх його професорів, які засідали там. А оскільки Рада Університету розглядала: «Избрание Профессоров и Адъюнктов; назначение их к разным по Университету должностям; определение и увольнение Лекторов и Учителей Университета» (Статути 2020, с. 304) синдик зобов'язаний був знати нечисленний викладацький склад, його зміни і мав інформацію про вакантні посади. Його долучали також до підготовки документів кандидатів на заміщення вакантних посад.

Посада університетського синдика, як керівника Канцелярії Ради Університету, була доволі значимою і давала можливість впливати на документообіг та швидкість прийняття рішень. Використовуючи своє службове становище, і не порушуючи при цьому закон, Глушановський теоретично міг діяти на користь одного з претендентів на посаду вчителя малювання. Очевидно, що мала рацію редакція «Древней и Новой России». Вона, коментуючи допис П. О. Куліша

«Заметка по поводу «Новых материалов для биографии Т. Г. Шевченка», напечатанных в № 6 «Древней и Новой России»», припускала: «Ш[евченко] получил место учителя рисования в университете в Киеве, вероятно, при помощи вспоминаемых в письме г. Глушановского, синдика университета, г. Юзефовича, помощника попечителя округа, которому Ш[евченко] и кланяется в письме» (Тарас Шевченко у спогадах 2023, с. 111). Наголошуємо на опосередкованості можливої допомоги А. А. Глушановського Кобзарю, оскільки вирішальну роль, як засвідчують наявні документи, у призначенні Шевченка на посаду вчителя малювання відіграла графиня В. М. Рєпніна.

Підсумуємо. Введеної нині до наукового обігу інформації недостатньо для відповіді на питання – хто ініціював знайомство Шевченка і Глушановського, коли воно відбулося і яким був характер цих взаємин? Припускаємо, що знайомство могло відбутися завдяки посаді синдика Університету Св. Володимира, яку обіймав Глушановський. Спілкування могло розпочатися під час подачі Кобзарем документів на вакантну посаду вчителя малювання в Київському університеті. Ініціатором зближення міг бути і сам Антон Андрійович. Популярність Шевченка-поета робила його бажаним гостем як у сім'ях, так і на різних зібраннях та весіллях. Поспілкуватися з Кобзарем прагнула більша частина представників тодішнього освіченого суспільства. Існує безліч варіантів знайомства Шевченка і Глушановського. Прорахувати усі з них не реально. Окреслимо лише найбільш ймовірні, на нашу думку, шляхи, які уможливили це знайомство: через канцелярію Ради Університету, яку очолював Глушановський і куди Тарас Григорович подавав свої документи з метою посісти посаду вчителя малювання в Університеті Св. Володимира; через викладачів і співробітників Університету, які знали Кобзаря не лише завдяки роботі останнього в Археографічній комісії; через земляків – чернігівців, адже Шевченко мав чимало знайомих у Борзні та околицях (Шевченко 1929, с. 470). Нагадаємо, що саме під Борзною на Чернігівщині знаходився один з родинних маєтків Глушановських.

Якщо встановити передісторію (місце, час, обставини) знайомства Шевченка і Глушановського при наявній нині документальній базі, введеній до наукового обігу, не під силу, то з'ясувати мотиви переростання спілкування у дружне – простіше. Очевидно, їх об'єднувала любов до Батьківщини, хоча кожен з них бачив прийнятну йому Україну і любив її по-своєму. Наявність своєрідних українських симпатій у Глушановського опосередковано підтверджується ним самим через характеристики батька, який був носієм, зі слів сина, специфічних форм українського (місцевого) патріотизму. Згодом українські симпатії Глушановського могли суттєво трансформуватися як це доволі часто траплялося з колись прихильними до українства чиновниками в реаліях Російської імперії.

Список джерел та літератури

- ВЛАДИМИРСКИЙ-БУДАНОВ, М. Ф., 1884, История императорского университета Св. Владимира. Киев: Тип. имп. ун-та св. Владимира.
- ГЕРБЕЛЬ, Н., 1859, Лицей князя Безбородко. Санктпетербург: Тип. АН.
- ГЕРБЕЛЬ, Н., 1881, Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. СПб: Тип. АН.
- ГЛУШАНОВСКИЙ, А. А., 1902, Некролог. Киевлянин. 166, 3.
- ГЛУШАНОВСЬКИЙ, А. А., 1902, Некролог. Исторический вестник. 8, 659.
- ДЕРКАЧ, Б. А., 2007, Некролог. Слово і час. 2, 87.
- ДЕРКАЧ, Б. А., 2021, Глушановський А. А.; Жулинський, М. Г., ред., Шевченківська енциклопедія. Т 2. Київ, 113.
- ЖУР, П. В., 1991, Шевченківський Київ. Київ: Дніпро.
- «Згадайте братія моя...: Київ Тараса Шевченка», 2016. Київ: Либідь.
- ЗЛЕНКО, Г., 2010, На схилі віку писав мемуари, Науковий світ. 6, 10–11.
- КОНИСЬКИЙ, О. Я., 1991, Тарас Шевченко – Грушевський: Хроніка його життя. Київ: Дніпро.
- Листи до Тараса Шевченка, 1992; У: Бородін, В. С. та ін. Київ: Наукова думка.
- МИЛОРАДОВИЧ, Г. А., 1901, Родословная книга Черниговского дворянства. Т. 2. Петербург: С-Петербургская губернская типография.
- Некролог А. А. Глушановского, 1902, Новое время. 9444, 4.
- Письмо Т. Г. Шевченко к Н. И. Костомарову, 1875, Русская старина. XIII, 155–156.
- ПОПОВ, П. М., 1964, Шевченко і Київський університет. До 150-річчя з дня народження поета. Київ: Вид-во Київського університету.

- РУДЬКО, М. П., 1959, Тарас Шевченко і Київський університет. Київ: Вид-во Київ. ун-ту.
- Сергієнко, Г. Я., 1987, Шевченко і Київ: Історико-біографічний нарис. Київ: Дніпро.
- Список гражданским чинам IV класса, 1872, Санкт-Петербург: Тип. прав. сената.
- Статути Київського університету 1833–2020 рр., 2020, У.: В. А. Короткий, В. А., Соломаха, А. Г. Київ: ФОП Кандиба Т. П.
- Супронюк, О. К., 2009, Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии: Библиографический словарь. Киев: Академперіодика.
- Тарас Шевченко та Університет св. Володимира. Спогади сучасників: анот. бібліогр. покажчик; У: Нестеренко, В. Г. та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Тарас Шевченко у спогадах. Критичне видання, 2023, т. 1, кн. 1.; У: Боронь, О. Назаренко, М. Київ: Критика.
- Чалий, М. К., 2011, Життя і твори Тараса Шевченка: (звід матеріалів до його біографії). Київ: Веселка.
- Шевченківський словник, 1976, т. 1. Київ: Наукова думка.
- Шевченко, Т. Г., 1929, Повне зібрання творів; ред., Єфремов, С., т. 3. Київ: Держ. вид-во України.
- Шевченко, Т. Г., 2003, Повне зібрання творів; ред.: Жулинський, М. Г. та ін., т. 6. Київ: Наукова думка.

References

- VLADYMIRSKII-BUDANOV, M. F., 1884, Istorii imperatorskoho universiteta Sv. Vladimira [History of the Imperial University of St. Vladimir]. Kiev: Typ.imp.un-ta sv. Vladimira. [In Russian].
- HERBEL, N., 1859, Litsei kniazia Bezborodko [Lyceum of Prince Bezborodko]. Sanktpeterburh: Typ. AN. [In Russian].
- HERBEL, N., 1881, Hymnaziia vysshykh nauk i litsei kniazia Bezborodko [Prince Bezborodko High School of Higher Sciences and Lyceum]. SPb: Typ. AN. [In Russian].
- HLUSHANOVSKYI, A. A., 1902, Nekroloh [Obituary]. Kievlianin. 166, 3. [In Russian].
- HLUSHANOVSKYI, A. A., 1902, Nekroloh [Obituary]. Istoricheskii vestnik. 8, 659. [In Russian].
- DERKACH, B. A., 2007, Nekroloh [Obituary]. Slovo i chas. 2, 87. [In Ukrainian].
- DERKACH, B. A., 2021, Hlushanovskiy A. A.; Zhulynskiy, M. H., red., Shevchenkivska entsyklopediia [Shevchenko encyclopedia]. T 2. Kyiv, 113. [In Ukrainian].
- ZHUR, P. V., 1991, Shevchenkivskiy Kyiv [Shevchenko's Kyiv]. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- «Zhadaite bratiia moia...: Kyiv Tarasa Shevchenka», 2016, «Remember my brothers...: Taras Shevchenko's Kyiv». Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].
- ZLENKO, H., 2010, Na skhyli viku pysav memuary [He wrote memoirs in his old age]. Naukovyi svit. 6, 10–11. [In Ukrainian].
- KONYSKYI, O. Ya., 1991, Taras Shevchenko – Hrushevskiy: Khronika yoho zhyttia [Taras Shevchenko – Hrushevskiy: Chronicle of his life]. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- Lysty do Tarasa Shevchenka, 1992, [Letters to Taras Shevchenko]. U: Borodin, V. S. ta in. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- MILORADOVICH, H. A., 1901, Rodoslovnaia kniha Chernihovskoho dvorianstva [Genealogical book of the Chernihiv nobility]. T. 2. Peterburh: S-Peterburhskaia hubernskaia tipohrafiia. [In Russian].
- Nekroloh A. A. Hlushanovskoho, 1902, [Obituary of A. A. Hlushanovskiy]. Novoe vremia. 9444, 4. [In Russian].
- Pismo T. H. Shevchenko k N. I. Kostomarovu, 1875, [T. H. Shevchenko's letter to N. I. Kostomarov]. Russkaia starina. XIII, 155–156. [In Russian].
- POPOV, P. M., 1964, Shevchenko i Kyivskiy universytet. Do 150-richchia z dnia narodzhennia poeta [Shevchenko and Kyiv University. To the 150th anniversary of the poet's birth]. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho universytetu. [In Ukrainian].
- RUDKO, M. P., 1959, Taras Shevchenko i Kyivskiy universytet [Taras Shevchenko and Kyiv University]. Kyiv: Vyd-vo Kyiv.un-tu. [In Ukrainian].
- SERHIHENKO, H. Ya., 1987, Shevchenko i Kyiv: Istoryko-biografichnyi narys [Shevchenko and Kyiv: Historical and biographical essay]. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- Spisok hrazhdanskim chinam IV klassa, 1872, [List of IV class civil ranks]. Sankt-Peterburh: Typ. prav. senata. [In Russian].

- Statuty Kyivskoho universytetu 1833–2020 rr., 2020, [Statutes of Kyiv University 1833–2020]. U: V. A. Korotkyi, V. A., Solomakha, A. H. Kyiv: FOP Kandyba T. P. [In Ukrainian].
- SUPRONIUK, O. K., 2009, N. V. Hohol i eho okruzhenie v Nezhynskoi hymnazii: Byblioraficheskii slovar [N. V. Gogol and his environment in Nezhin gymnasium: Bibliographic dictionary]. Kiev: Akadempriodyka. [In Russian].
- Taras Shevchenko ta Universytet sv. Volodymyra. Spohady suchasnykiv: anot. bibliohr. Pokazhchyk [Taras Shevchenko and the University of St. Volodymyr. Memories of contemporaries: annotation. bibliography index]. U: Nesterenko, V. H. ta in. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet». [In Ukrainian].
- Taras Shevchenko u spohadakh. Krytychne vydannia, 2023, [Taras Shevchenko in his memoirs. Critical edition]. T.1. kn. 1.; U.: Boron, O. Nazarenko, M. Kyiv: Krytyka. [In Ukrainian].
- CHALYI, M. K., 2011, Zhyttia i tvory Tarasa Shevchenka: (zvid materialiv do yoho biohrafii) [Life and works of Taras Shevchenko: (a collection of materials for his biography)]. Kyiv: Veselka. [In Ukrainian].
- Shevchenkivskiy slovnyk, 1976, [Shevchenko's dictionary]. T. 1. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SHEVCHENKO, T. H., 1929, Povne zibrannia tvoriv [Complete collection of works]. Red., Efremov, S. T. 3. Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy. [In Ukrainian].
- SHEVCHENKO, T. H., 2003, Povne zibrannia tvoriv [Complete collection of works]. Red.: Zhulynskiy, M. H. ta in. T. 6. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

Призабутий Шевченків приятель – Антон Андрійович Глушановський

Шевченкознавство традиційно залишається серед пріоритетних напрямків наукових студій в Україні. Масштабність Шевченкової особистості дає можливість кожному новому поколінню дослідників долучитися до вивчення цієї знакової для українства постаті та його оточення. Від часу становлення шевченкознавства біографічні студії над оточенням Кобзаря залишаються з поміж найважливіших його напрямків.

Стаття присвячена реконструкції життєвого шляху Антона Андрійовича Глушановського (1815–1902) – одного із шевченкових сучасників, якого вважали приятелем Тараса Григоровича.

В останні десятиліття шевченкознавці не демонструють, на жаль, суттєвого прогресу у вивченні постаті А. А. Глушановського. Підтверджує цю тезу довідка про нього у найавторитетнішому виданні про Кобзаря – Шевченківській Енциклопедії. Натомість гоголезнавці досягнули певних успіхів у вивченні його біографії як сучасника М. В. Гоголя. О. Супронюк виявила нові матеріали в архівах України та Російської Федерації, які використала для написання біографічної довідки про Глушановського. Окрему групу утворюють дослідники, які інтегрують нашого героя в історію Київського університету. Його прізвище згадується у перших історіях Університету Св. Володимира (В. Я. Шульгина та М. Ф. Владимирського-Буданова), але не у якості сучасника Шевченка. На сторінках цих видань він постає представником першого випуску (1838 року) Університету та його синдиком.

Завдання статті вбачаємо у відтворенні максимально повної біографії А. А. Глушановського за допомогою усіх наявних матеріалів, особливо автобіографічного характеру. Сподіваємося, що оприлюднена інформація сприятиме інтенсифікації пошуків нових документів, які допоможуть пролити світло як на маловідомі сторінки біографії Т. Г. Шевченка, так і на ранню історію Університету, який нині носить його ім'я.

Ключові слова: біографістика, шевченкознавство, Т. Г. Шевченко, А. А. Глушановський, Університет Св. Володимира, історія Київського університету.

Viktor Korotkyi, professor of the Department of Ancient and Modern History of Ukraine of Taras Shevchenko Kyiv National University.

Віктор Короткий, професор кафедри давньої та нової історії України Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0448-1967>

Received: 27.02.2024

Advance Access Published: April, 2024